

Шифр роботи

« _____ »

Назва роботи

**МАЙНОВІ НАСЛІДКИ ВИХОДУ УЧАСНИКА
З ТОВАРИСТВА З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ**

ЗМІСТ:

АНОТАЦІЯ.....	с. 3
ВСТУП.....	с. 5
РОЗДІЛ І ОСОБЛИВОСТІ ПОВЕРНЕННЯ УЧАСНИКУ ВНЕСКУ, ІНВЕСТИВАНОВОГО НИМ ДО СТАТУТНОГО КАПІТАЛУ ТОВАРИСТВА З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ, У ВИПАДКУ ВИХОДУ ЗІ СКЛАДУ УЧАСНИКІВ.....	с. 8
РОЗДІЛ ІІ ОСОБЛИВОСТІ ОТРИМАННЯ УЧАСНИКОМ, ЯКИЙ ВИХОДИТЬ ЗІ СКЛАДУ УЧАСНИКІВ ТОВАРИСТВА, ЧАСТИНИ ПРИБУТКУ ТОВАРИСТВА.....	с. 21
ВИСНОВКИ.....	с. 27
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	с. 30

АНОТАЦІЯ

У науковій роботі досліджено актуальні теоретичні і практичні проблеми, пов'язані з майновими наслідками виходу учасника з товариства з обмеженою відповідальністю – отриманням таким учасником внесеного до статутного капіталу товариства внеску, а також частини прибутку, отриманого товариством до моменту виходу учасника.

Актуальність дослідження зумовлена наявністю множинних прогалин у правовому регулюванні питань, пов'язаних з припиненням корпоративних відносин у товариствах з обмеженою відповідальністю, зокрема – з реалізацією майнових прав учасників, що вийшли з товариств, а також – прийняттям 06.02.2018 р. Закону України “Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю”.

Метою дослідження є теоретико-практичне обґрунтування способів розв'язання проблемних питань майнових наслідків виходу учасника з ТОВ, а також пошук шляхів удосконалення законодавства України з метою створення належних умов для розвитку малого та середнього бізнесу, покращення інвестиційного клімату в країні.

Серед поставлених перед дослідником **завдань** слід виділити наступні:

- дослідити зміст і види майнових прав учасника у випадку його виходу з товариства з обмеженою відповідальністю;
- з'ясувати правову природу отримання учасником частини майна товариства в контексті припинення корпоративних правовідносин між ними;
- виявити особливості та механізми реалізації залишкових майнових прав учасника;
- виявити недоліки чинного законодавства та сформулювати наукові висновки та пропозиції щодо удосконалення правового регулювання питань, пов'язаних з отриманням учасником, який виходить, частини майна товариства з обмеженою відповідальністю.

- запропонувати шляхи вирішення виявлених недоліків з урахуванням реалій правозастосовчої практики та досвіду зарубіжних країн.

При написанні роботи були використані загальнонаукові і спеціальні **методи наукового дослідження**. Методологічною основою проведеного дослідження стали основні загальнонаукові методи: історико-правовий, формально-логічний, системно-структурний.

ВСТУП

06.02.2018 р. Верховною Радою України після майже дворічних обговорювань і доопрацювань голосами 285 народних депутатів було прийнято Закон України “Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю” [1].

Значення цього Закону як для суспільства, так і для системи права нашої країни важко переоцінити – прийняття спеціального закону дозволяє модернізувати та належним чином деталізувати правове регулювання діяльності найбільш поширеної в Україні організаційно-правової форми господарських товариств (ТОВ), і, як наслідок – створити умови для розвитку малого та середнього бізнесу, покращити інвестиційний клімат.

Корпоративні правовідносини в Україні динамічно розвиваються і стають «нормою» життя пересічних громадян. Враховуючи тенденції до глобалізації, держава приділяє особливу увагу правовій регламентації виникнення, реалізації та припинення корпоративних прав з метою наближення законодавства і правозастовчої практики до міжнародних стандартів та законодавства Європейського Союзу. Охорона та захист усього комплексу майнових корпоративних прав учасників ТОВ/ТДВ і, зокрема, тих, що виникають на підставі припинення корпоративних правовідносин між учасником і господарським товариством, у цьому контексті – одне з найважливіших завдань, що ставляться як перед українським законодавцем, так і перед судом. Це зумовлено тим, що майнові складові корпоративних прав учасника товариства з обмеженою відповідальністю безпосередньо слідує із участі у формуванні статутного капіталу. Як тільки на підставі закону чи установчого документа правовий зв'язок між засновником і створеною юридичною особою наповнюється майновим змістом, можна сміливо говорити про наявність суб'єктивного корпоративного права у засновника юридичної особи [2, с. 1].

Роль майнових прав учасника корпоративного підприємства у загальному комплексі корпоративних прав влучно визначена О. Р. Кібенко: навіть такі повноваження учасника, як право на отримання інформації та участь у

загальних зборах, спрямовані перед усім на захист його майнових інтересів [3, с. 309].

Разом з тим, **актуальність** досліджуваної теми зумовлена наявністю множинних прогалин у законодавстві, неточностей правового регулювання як щодо питань, пов'язаних з припиненням корпоративних відносин у ТОВ/ТДВ, так і щодо реалізації майнових прав учасників, які вибувають із них – права на отримання частини вартості розміру майна товариства пропорційно розміру частки і права на отримання частини прибутку товариства. На нашу думку, законодавство України не містить чіткого, універсального механізму і, відповідно, гарантій повернення учасником його інвестиції до статутного капіталу товариства з обмеженою відповідальністю.

Звичайно, ці та інші питання покликаний вирішити щойно прийнятий Верховною Радою України Закон “Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю”. Оскільки зазначений Закон ще не опублікований, у роботі аналізується його проект у двох редакціях, аналізу останньої редакції у дослідженні приділена неабияка увага.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування шляхів розв'язання проблемних питань, які стосуються майнових наслідків виходу учасників з ТОВ/ТДВ, тобто розрахунку та отримання такими учасниками майна або частки вартості майна товариства, захисту відповідних майнових прав учасників у випадку їх виходу (виключення) з товариства.

Завданнями дослідження є:

- дослідити зміст і види майнових прав учасника у випадку його виходу з товариства з обмеженою відповідальністю;
- з'ясувати правову природу отримання учасником частини майна товариства в контексті припинення корпоративних правовідносин між ними;
- виявити особливості та механізми реалізації залишкових майнових прав учасника;
- виявити недоліки чинного законодавства та сформулювати наукові висновки та пропозиції щодо удосконалення правового регулювання питань,

пов'язаних з отриманням учасником, який виходить, частини майна товариства з обмеженою відповідальністю.

- запропонувати шляхи вирішення виявлених недоліків з урахуванням реалій правозастосовчої практики та досвіду зарубіжних країн.

Методика дослідження. При написанні роботи були використані загальнонаукові і спеціальні методи наукового дослідження. Методологічною основою проведеного дослідження стали основні загальнонаукові методи: історико-правовий, формально-логічний, системно-структурний.

Історико-правовий метод був використаний у процесі дослідження динаміки зміни судової практики і теоретичних підходів науковців до проблем, пов'язаних з отриманням учасником частини майна товариства у зв'язку з припиненням участі у ньому. Формально-логічний метод дозволив послідовно сформулювати висновки і рекомендації щодо розв'язання існуючих проблем правового регулювання зазначених правовідносин. Використання системно-структурного методу допомогли визначити специфічні ознаки окремих підстав припинення корпоративних правовідносин.

Серед спеціальних методів застосовувались методи тлумачення права та порівняльно-правовий, які надали можливість відмежувати різноманітні поняття та явища, виявити їх особливі ознаки, дослідити особливості механізмів припинення корпоративних правовідносин у різних країнах світу і порівняти їх з існуючими шляхами виходу (виключення) учасників з товариства з обмеженою відповідальністю, передбаченими українським законодавством.

РОЗДІЛ І

ОСОБЛИВОСТІ ПОВЕРНЕННЯ УЧАСНИКУ ВНЕСКУ, ІНВЕСТИВАНОВОГО НИМ ДО СТАТУТНОГО КАПІТАЛУ ТОВАРИСТВА З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ, У ВИПАДКУ ВИХОДУ ЗІ СКЛАДУ УЧАСНИКІВ

Припинення корпоративних правовідносин участі у корпоративному підприємстві може відбуватись у різний спосіб, серед яких станом на теперішній час можна виділити:

- відчуження належної учаснику частки у статутному чи складеному капіталі товариства, акції (п. 4 ч. 1 ст. 116 ЦК України, ст. 10 Закону України «Про господарські товариства»);
- вихід учасника з усіх видів корпоративних підприємств, крім АТ (ч. 2 ст. 100, ст. 126, ст. 71 Закону України «Про господарські товариства», ст. 13 Закону України «Про кооперацію»);
- виключення учасника з усіх видів корпоративних підприємств, крім АТ (ч. 3 ст. 100, ст. 128, ст. 148 ЦК України, ч. 2 ст. 166 ЦК України, ст. ст. 64, 72 Закону України «Про господарські товариства»);
- вибуття з повного, командитного товариства (ст. 129 ЦК України);
- ліквідація корпоративного підприємства (ст. ст. 132, 139, 150 ЦК України, ст. 79 Закону України «Про акціонерні товариства», ст. 29 Закону України «Про кооперацію»).

У товариствах з обмеженою відповідальністю вихід є досить поширеним засобом припинення корпоративних правовідносин участі. Слід погодитись з позицією В. М. Кравчука, який визначає вихід як добровільне, одностороннє волевиявлення учасника, що спрямоване на припинення корпоративних правовідносин з товариством [4, с. 6] і підкреслює, що у разі виходу учасника від товариства не вимагається жодних зустрічних дій [5].

Однак, у новому Законі України “Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю” цей підхід дещо скореговано: ч. 2 ст. 25

зазначеного Закону встановлене обмеження для виходу учасників, які володіють часткою, що становить 50 і більше відсотків від статутного капіталу товариства – відтепер такі учасники можуть вийти з товариства виключно на підставі згоди усіх інших учасників (нотаріально засвідченої) [1].

Вихід учасника з товариства з обмеженою відповідальністю спричиняє низку правових наслідків, основними серед яких є:

- припинення корпоративного зв'язку між такою особою і товариством внаслідок втрати особою статусу учасника;

- виникнення у учасника, що вийшов, права вимагати у товариства сплати частини вартості розміру майна товариства пропорційно розміру частки, що належала такому учаснику, частини прибутку за датою на момент виходу такого учасника, і, відповідно, обов'язку товариства сплатити такі суми.

А. В. Смітюх називає зазначені майнові права колишнього учасника і відносини, у яких такі права реалізуються «залишковими» (рос. – остаточные), корпоративними правами і відносинами [6, с. 113] і зауважує, що участь у товаристві виникає у зв'язку з внесенням певного вкладу, тобто – інвестиції, з інвестиційної точки зору припинення участі пов'язане з поверненням інвестиції, а якщо інвестор є іноземцем – то з її репатріацією [7, с. 165].

Така визначена законодавством гарантія як повернення учаснику частини майна господарського товариства є безумовно одним із способів реалізації принципу свободи підприємницької діяльності, встановленого п. 2 ч. 1 ст. 6 Господарського кодексу України [8], що дозволяє учаснику повертати свою інвестицію та інвестувати її у будь-який інший вид господарської діяльності максимально вигідно або розпорядитися відповідними коштами чи майном в інший спосіб.

Говорячи про відмінності способів припинення корпоративних правовідносин участі слід звернути увагу на те, що не в усіх випадках товариство відшкодовує (повертає) учаснику інвестицію (вклад), внесену ним при вступі в товариство, так само як і частину прибутку, отриманого товариством.

Зокрема, у випадку відчуження належної учаснику частки товариству, відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 116 ЦК України [9], підставою для отримання учасником грошових коштів є цивільно-правовий договір, відповідно до якого учасник продає, а третя особа, чи, можливо, саме товариство купує, тобто набуває право власності на корпоративну частку. Відтак, по-перше, відчуження корпоративної частки в силу приписів чинного законодавства України відбувається за договірною ціною. Як бачимо, питання відшкодування суми пропорційної вартості частки такого учасника у такому випадку взагалі відсутнє: за своєю сутністю, таке відчуження не є відшкодуванням учасником вартості частки як такої, а є прямим отриманням грошових коштів за продаж, тобто за перехід права власності на таку частку до третьої особи, або до самого товариства, яке має договірну природу. По-друге, у випадку продажу корпоративної частки, учасник не отримує безумовного права на отримання частини прибутку товариства, тобто дивідендів, як, наприклад, відбувається у випадку виходу учасника з товариства. Таке майнове корпоративне право за договором купівлі-продажу переходить безпосередньо до особи, яка набула право на корпоративну частку, з моменту такого набуття. Дана позиція підтримується і актуальною судовою практикою, оскільки цілком відповідає позиції Пленуму Вищого господарського суду України, яку останній виклав у своїй постанові «Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин» від 25.02.2016 р. № 4 (далі – постанова Пленуму ВГСУ № 4) [10].

У випадку ліквідації товариства з обмеженою відповідальністю учасники розподіляють між собою те майно товариства, яке залишилось після задоволення вимог кредиторів і саме ця вимога закону про попередній розрахунок кредиторів істотно, сутнісно відрізняє майнові наслідки виходу учасника від ліквідації товариства. Також слід зазначити, що у випадку ліквідації товариства на момент розрахунку особи все ще залишаються його учасниками, тоді як при виході розрахунок відбувається вже після втрати особою статусу учасника.

Виключення з товариства з обмеженою відповідальністю має свої підстави, відмінні від підстав виходу з товариства, визначені ст. 64 ЗУ «Про господарські товариства»: це систематичне невиконання або виконання неналежним чином обов'язків учасника, або його перешкоджання досягненню цілей товариства [11].

При цьому слід звернути увагу на те, що в проекті Закону України “Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю” за № 4666 в редакції від 13.05.2016 р. (далі – проект Закону № 4666) передбачався судовий порядок виключення учасника з ТОВ/ТДВ без зазначення переліку підстав такого виключення у самому законі. Виключення учасника за рішенням загальних зборів видавалось можливим лише у двох випадках:

1. якщо учасник товариства не вніс вклад для погашення заборгованості;
2. якщо спадкоємець чи правонаступник учасника тривалий час (півтора роки) не подали заяву про вступ до товариства [12].

Утім, з такою позицією не погодилося Головне науково-експертне управління у своєму висновку від 01.06.2016 р., мотивуючи це тим, що суд не може приймати за своєю природою управлінські рішення [13, с. 2].

У прийнятій редакції Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» законодавець взагалі відмовився від класичного розуміння інституту виключення, натомість, залишивши лише дві вищезгадані підстави виключення учасника шляхом прийняття відповідного рішення загальними зборами товариства [1].

Чинним законодавством України передбачено, що на випадки виключення з товариства розповсюджуються наслідки, передбачені ст. 54 Закону України «Про господарські товариства», отже, при виключенні учасника з товариства з обмеженою відповідальністю, так само, як і при виході, відбувається оплата товариством частини вартості майна, пропорційної розміру частки і відповідної частини прибутку [11].

На жаль, Закон України “Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю” такої норми не містить. Ним жодним чином не встановлені

наслідки такого виключення, зокрема, чи повинно товариство виплатити вартість частки виключеного, якщо так – то як обчислюється ця вартість, коли товариство повідомляє про розрахунок вартості тощо. Це проблемне питання у своїх зауваженнях від 09.01.2018 р. підіймає і Головне юридичне управління: “обраний у проекті нормотворчий підхід не відповідає вимогам щодо якості законів в контексті верховенства права (стаття 8 Конституції України), а також європейських стандартів щодо чіткості, ясності, зрозумілості закону” [14, с. 5].

Між тим, у вищезазначених випадках застосування механізму виключення учасника, які законодавець залишив у прийнятій Верховною Радою України редакції Закону, вбачається, що учасник, якого виключили з товариства, взагалі не матиме змоги повернути вкладену ним до статутного капіталу інвестицію. Вважаємо, що ця прогалина у прийнятому Законі є прямим порушенням прав учасників і явно породжує дисбаланс між інтересами учасника, якого виключили, і, власне, інтересами товариства. У зв’язку з цим, доцільно передбачити, що у випадках, встановлених цим Законом для виключення учасника з товариства, на правовідносини, що виникають після виключення такого учасника розповсюджуються наслідки, передбачені ст. 25 Закону (наслідки виходу учасника з ТОВ/ТДВ).

В. М. Кравчук визначає виключення з товариства як санкцію за корпоративне правопорушення, що полягає в односторонньому припиненні корпоративних правовідносин з ініціативи товариства [4, с. 6], тому на нашу думку учасник, який підлягає виключенню з товариства, повинен бути обмежений у пропорційному отриманні частки майна товариства грошовою сумою вартості частки на дату виходу.

Схожим чином питання отримання вартості частини майна товариством учасником, який був виключений з нього, регулює Закон Республіки Молдова «Про товариства з обмеженою відповідальністю» від 14.06.2007 р. Статтею 47 цього Закону визначено, що учасник, який був виключений з товариства, не має права на пропорційну частину майна товариства, а має право тільки на грошову

суму, яка відповідає бухгалтерській вартості частці в статутному капіталі товариства на дату виключення, якщо судовим рішенням не передбачено інше. Вартість частки повертається такому учаснику тільки після відшкодування ним завданої товариству шкоди. Якщо вартість частки не покриває розміру збитку, нанесеного учасником, якого виключили, такий учасник зобов'язаний внести різницю. При цьому виключений з товариства учасник несе відповідальність за збитки і має право на чистий прибуток до дня його виключення з товариства [15]. Подібний підхід містить також Закон Республіки Білорусь «Про господарські товариства» [16].

Дискусійним питанням теорії і практики є визначення моменту виходу учасника з товариства з обмеженою відповідальністю, який впливає на розрахунок і виплату вартості майна останнього учаснику.

Так, існує п'ять основних підходів до визначення дати виходу учасника з товариства, проте жоден з цих варіантів не закріплений на законодавчому рівні, що викликає певні труднощі та непорозуміння у правозастосовчій практиці, отже, моментом виходу може вважатися:

1) дата нотаріального посвідчення заяви учасника про вихід (Лист Державного комітету з питань регуляторної політики та підприємництва від 22.09.2003 р. за №5008 [17]);

2) дата державної реєстрації відповідних змін до установчих документів (Лист Державного комітету з питань регуляторної політики та підприємництва від 14.07.2004 р. № 4783 [18]).

3) дата прийняття загальними зборами учасників рішення про вихід учасника (абз. 4 п. 3.5 рекомендацій Президії Вищого господарського суду України від 28.12.2007 р. № 04-5/14 [19]);

4) дата, що настає після закінчення трьох місяців з моменту одержання товариством заяви про вихід (абз. 2 п. 4.12 постанови Пленуму ВГСУ № 4 [10]);

5) дата подачі учасником заяви про вихід відповідній посадовій особі товариства або вручення заяви цим особам органами зв'язку (п. 28 постанови

Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами корпоративних спорів» від 24.10.2008 р. за №13 [20]).

На нашу думку, позиція Пленуму Верховного Суду України є найбільш прийнятною, оскільки як зазначено у п. 4.12 постанови «Про практику розгляду судами корпоративних спорів» від 24.10.2008 р. №13, вихід зі складу учасників товариства, дійсно, не пов'язується ні з рішенням загальних зборів учасників, ні з внесенням змін до установчих документів товариства. [20].

Цікаво й те, що ч. 5 ст. 25 Закону України “Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю” визначає моментом виходу учасника день державної реєстрації виходу учасника. Така позиція зумовлена, перш за все, тим, що цей закон не вимагає включення до статуту товариства відомостей щодо його учасників, а отже і реєстрація змін до установчих документів у такому разі жодним чином не пов'язана із суб'єктним складом учасників товариства [1].

Момент виходу є дуже важливим питанням при визначенні:

- 1) строку, у межах якого товариство має обов'язок сплатити учаснику, який вийшов, компенсацію вартості частки (у випадку з ТОВ – до 12 місяців з дня виходу, якщо інше не визначено статутом);
- 2) строку, за який учаснику здійснюється виплата дивідендів у разі прийняття відповідного рішення загальними зборами [11].

Хоча законодавець визначив строк здійснення виплат учаснику, що становить 12 місяців, на практиці, як правило, учасники товариств з обмеженою відповідальністю встановлюють в установчих документах коротші строки здійснення виплат.

З цього приводу у п. 4.15 постанови Пленуму Вищого господарського суду України від 25 лютого 2016 р. № 4 зазначено, що у разі виходу учасника з товариства чинне законодавство не передбачає настання у товариства обов'язку здійснити виплату такому учаснику вартості частини майна товариства, пропорційної його частці у статутному капіталі товариства, у строки, коротші, ніж встановлені статтею 54 Закону України "Про господарські товариства".

Водночас обов'язок товариства щодо розрахунків при виході з нього учасника виникає на підставі відповідного припису закону та не пов'язаний з наявністю або відсутністю вимоги про здійснення виплати [10].

Варто зазначити, що у різних країнах підхід до визначення строку виплати учаснику вартості його частки товариством є різним, зокрема, Закон Республіки Вірменія «Про товариства з обмеженою відповідальністю» встановлює строк у 6 місяців [21], а законодавство Польщі взагалі не встановлює подібного строку, отже, виплата частини вартості майна відбувається за правилами, встановленими установчими документами товариства.

Цікавим є аспект пропорційності виплати учаснику вартості частини майна товариства. Судова практика з цього питання напружувала досить послідовний підхід. Так, оскільки у господарському товаристві статутний капітал поділений на частки, а майно при виході учасника розподіляється між його членами пропорційно часткам у статному капіталі, тобто виходячи з правовідносин спільної часткової власності з визначенням часток у порядку, визначеному законом і статутом товариства, на правовідносини, що виникають, розповсюджується режим спільної часткової власності (така правова позиція викладена у постанові Верховного Суду України від 17.09.2014 р. у справі № 6-31цс14 [22], постанові Вищого господарського суду України від 21.03.2017 р. у справі № 924/1807/15 [23]).

Неабиякі труднощі викликає розрахунок розміру компенсації вартості частки, що виплачується учаснику. Суддя Господарського суду Луганської області Т. А. Василенко звернула увагу на те, що найчастіше конфлікти між учасником, що виходить, та товариством виникають із питань розрахунку суми, що підлягає виплаті учаснику як компенсація вартості частки у майні товариства [24].

Головним питанням у спорах про виплату учаснику, який вибув, є вид вартості майна товариства, відповідно до якого відбувається розрахунок з учасником, – ринкова або балансова, оскільки їх величини можуть відрізнятися

у кілька разів. Жодні норми чинного законодавства не дають чіткої відповіді на зазначене питання.

Відповідно до ч. 2 ст. 148 ЦК України учасник, який виходить із товариства з обмеженою відповідальністю, має право одержати вартість частини майна, пропорційну його частці у статутному капіталі товариства [9].

Так, згідно з нормами статті 148 ЦК порядок і спосіб визначення вартості частини майна до виплати встановлюються статутом і законом, а спори про визначення розміру частини вирішуються судом [9].

Пленум Верховного Суду України у п. 30 постанови від 24.10.2008 № 13 "Про практику розгляду судами корпоративних спорів" висловив з цього приводу власну позицію, згідно з якою у випадку неврегульованості в установчих документах вартість частини майна товариства, що підлягає виплаті, повинна відповідати вартості чистих активів товариства, що визначається в порядку, встановленому законодавством, пропорційно його частці в статутному капіталі товариства на підставі балансу, складеного на дату виходу (виключення) [20].

Принципово іншою ж є позиція Президії Вищого господарського суду України, яка висловлена у скасованих рекомендаціях від 28.12.2007 р. № 04-5/14: будь-який учасник товариства з обмеженою відповідальністю має право вимагати проведення з ним розрахунків, виходячи з дійсної (ринкової) вартості майна [19]. На практиці ринкова вартість майна визначається шляхом проведення експертної оцінки (судової економічної експертизи).

Актуальна ж судова практика напрацювала наступний підхід до вирішення вказаного питання. Відповідно до п. 4.20 постанови Пленуму Вищого господарського суду України від 25.02.2016 р. №4 учасник товариства з обмеженою відповідальністю має право вимагати проведення з ним розрахунків на підставі дійсної (ринкової) вартості майна товариства, а отже, господарським судом має бути задоволено клопотання учасника, який вийшов (виключений) з товариства з обмеженою відповідальністю, про здійснення експертної оцінки дійсної (ринкової) вартості необоротних і оборотних активів

товариства та його зобов'язань для обчислення вартості частини майна, що належить до сплати такому учаснику [10].

У разі виходу учасника з товариства з обмеженою відповідальністю, якщо до цих товариств вносилося майно господарських товариств з державною часткою (часткою комунального майна), вартість частини майна товариства, що належить до сплати учаснику, відповідно до ст. 7 Закону України "Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні" підлягає обов'язковій оцінці суб'єктом оціночної діяльності. Така оцінка є обов'язковою і в тих випадках, коли учасником товариства з обмеженою відповідальністю є юридична особа, яка повністю заснована на державній власності [10].

Таким чином, вартість майна для розрахунку розміру виплат учаснику може визначатися як на підставі показників фінансової звітності, так і за результатами експертної оцінки вартості частки.

Натомість, ст. 25 Закону України "Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю" пропонує здійснювати виплату вартості частки учасника виходячи з ринкової вартості сукупності всіх часток учасників товариства, пропорційно до розміру частки такого учасника [1]. Зважаючи на інші положення цього закону, вважаємо, що такий підхід є цілком виправданим, оскільки, як зазначено у пояснювальній записці до проекту Закону від 13.05.2016 р., з огляду на проблему диспропорцій в оцінці таких специфічних об'єктів, як частки в капіталі товариств з обмеженою відповідальністю, спричинених тим, що великі частки (що забезпечують учаснику значний вплив на політику товариства або контроль над його виконавчим органом) оцінюються значно вище від часток, які такого впливу не забезпечують (що свідчить про непропорційний розподіл вигод та прибутків в товариствах) [26].

З метою запобігти можливим зловживанням щодо штучного заниження вартості частки ч. 11 ст. 25 Закону передбачене надання учаснику, що вийшов, права ознайомитись з будь-якими документами товариства, що можуть бути

необхідними для визначення фінансового стану товариства та вартості частки на дату виходу [1].

Таке право зумовлено ще й тим, що ч. 6 ст. 25 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» товариство зобов'язане повідомити колишньому учаснику вартість його частки, надати обґрунтований розрахунок та копії документів, необхідних для розрахунку, не пізніше 30 днів з дня, коли товариство дізналося чи мало дізнатися про вихід учасника. При цьому вартість частки учасника визначається станом на день, що передував дню подання учасником відповідної заяви [1].

Слід звернути увагу на те, що відповідно до ч. 3 ст. 71 Закону України «Про господарські товариства», у випадку з повним та командитним товариствами встановлено імперативну норму, що втілює інший і однозначний підхід – учаснику виплачується вартість його внеску відповідно до балансу, складеного на день виходу [11].

Повнота внесення частки учасником, що виходить, до статутного (складеного) капіталу також впливає на частину майна, яку він отримає від товариства. Так, відповідно до ст. 54 Закону України "Про господарські товариства", при виході учасника з товариства з обмеженою відповідальністю йому виплачується вартість частини майна товариства, пропорційна його частці у статутному (складеному) капіталі. Виплата провадиться після затвердження звіту за рік, в якому він вийшов з товариства, і в строк до 12 місяців з дня виходу [11].

Утім, ані Цивільним кодексом України, ані Законом України «Про господарські товариства» прямо не встановлені обмеження щодо розміру виплат учасникам при виході з товариства, у разі неповного внесення ними вкладу в статутний капітал.

Для з'ясування впливу повноти внесення вкладу в статутний капітал на розрахунок розміру виплати вартості частини майна товариства при виході учасника слід звернутись до судової практики.

Пунктом 30 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами корпоративних спорів» від 24.10.2008 р. № 13 зазначено, що у разі, якщо учасник не повністю вніс (не повністю оплатив) свій вклад до статутного капіталу товариства, йому виплачується дійсна вартість частки пропорційно внесеній (оплаченій) частині вкладу [20].

Таку напрацьовану судовою практикою позицію на законодавчому рівні закріплює Закон України “Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю”. Частиною 10 статті 25 цього Закону регламентовано, що товариство виплачує учаснику, який вийшов з товариства, вартість його частки або передає майно лише пропорційно до розміру оплаченої частини частки такого учасника [1].

Як зазначено у п. 4.19 Постанови Пленуму Вищого господарського суду України №4 від 25.02.2016 р., під час вирішення спорів щодо розрахунків з учасником, який вийшов з товариства, господарським судам слід враховувати, що вартість частини майна товариства, що належить до виплати такому учаснику, повинна визначатися виходячи з вартості усього майна, що належить товариству, в тому числі основних засобів, нематеріальних активів, оборотних активів, майна невиробничого призначення з урахуванням майнових зобов'язань товариства [10].

Варто звернути увагу й на такий напрацьований практикою аспект захищеності учасника, який виходить, як відсутність у учасника можливості відмовитися від своїх майнових прав на майбутнє: відповідно до п. 4. 13. Постанови Пленуму Вищого господарського суду України №4 від 25.02.2016 р. зазначена учасником у заяві про вихід з товариства відсутність майнових претензій до товариства не свідчить про його відмову від отримання вартості частини майна товариства, пропорційної його частці у статутному капіталі, протягом строку, встановленого в ст. 54 Закону України "Про господарські товариства" [10].

Законодавством України передбачено спосіб реалізації права учасника на повернення свого вкладу шляхом отримання майна у натурі. Такий спосіб

передбачений не лише для товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю, але також і для повних, командитних товариств, виробничих кооперативів. Однак варто зазначити, що таке право не є безумовним – застосування такої конструкції можливе лише за наявності вимоги учасника про повернення йому частки у натурі та згодою самого товариства.

Закон України “Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю” у свою чергу передбачає можливість заміни зобов’язання товариства зі сплати грошових коштів зобов’язанням із передачі іншого майна за умови попереднього погодження учасника, який вийшов, і товариства [1].

Як вбачається зі змісту наведеної норми, така конструкція не є аналогом отримання учасником, який виходить, майна у натурі, оскільки мова йде не про повернення учаснику індивідуально визначеного майна, внесеного ним до статутного капіталу у якості внеску, а про будь-яке майно, яке належить ТОВ/ТДВ на праві приватної власності.

РОЗДІЛ II

ОСОБЛИВОСТІ ОТРИМАННЯ УЧАСНИКОМ, ЯКИЙ ВИХОДИТЬ ЗІ СКЛАДУ УЧАСНИКІВ ТОВАРИСТВА, ЧАСТИНИ ПРИБУТКУ ТОВАРИСТВА

Пунктом «б» частини 4 статті 10 Закону України «Про господарські товариства» визначено іще одне майнове право учасника – брати участь у розподілі прибутку товариства та одержувати його частку (дивіденди) [11].

Відповідно до ч. 2 ст. 54 Закону України «Про господарські товариства» учаснику, який вибув, виплачується належна йому частка прибутку, одержаного товариством в даному році до моменту його виходу. Майно, передане учасником товариству тільки в користування, повертається в натуральній формі без винагороди [11].

При цьому п.3.1 Постанови Пленуму Вищого господарського суду України №4 від 25.02.2016 р. чітко визначає, що затвердження річних результатів діяльності юридичної особи, порядку розподілу прибутку, строку та порядку виплати частки прибутку (дивідендів) належить до виключної компетенції загальних зборів. Суд має право прийняти рішення про стягнення дивідендів лише за наявності рішення загальних зборів юридичної особи про спрямування прибутку на виплату дивідендів, на підставі якого визначаються розмір належних позивачу – учаснику (акціонеру, члену) дивідендів, строки та порядок їх виплати [10].

Цікавим у цьому контекст є й те, що судова практика сприймає право на отримання дивідендів учасником, що виходить з товариства, не як безумовне.

Для прикладу слід навести справу № 12/191пн, яка розглядалась Вищим господарським судом України. В цьому випадку учасник вийшов зі складу товариства і вимагав виплати належних йому дивідендів за певні роки. Але як було з'ясовано судом, в роки, за які учасник вимагав виплати дивідендів загальні збори не приймали рішень щодо виплати дивідендів, а тому судом було прийнято рішення про відмову у задоволенні позову учасника товариства.

Але суд звернув увагу на те, що учасник має право на виплату частки у статутному капіталі товариства у зв'язку виходом зі складу учасників [25].

Натомість, порядок виплати дивідендів у Законі України “Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю” регулюється ст. 27 і ст. 28. Відтак, виплата дивідендів здійснюється за рахунок чистого прибутку товариства особам, які були учасниками товариства на день прийняття рішення про виплату дивідендів, пропорційно до розміру їхніх часток у строк, що не перевищує шість місяців з дня прийняття рішення про їх виплату, якщо інший строк не встановлений статутом товариства або рішенням загальних зборів учасників. Товариство не має права виплачувати дивіденди учаснику, який повністю або частково не вніс свій вклад [1].

У пояснювальній записці до проекту Закону від 13.05.2016 р. з цього приводу зазначено, що такий порядок надасть більшої визначеності правовідносинам [26].

Натомість, враховуючи вищезгадану норму, можлива ситуація, коли загальні збори учасників ТОВ/ТДВ прийматимуть рішення про виплату дивідендів за деякий тривалий строк, наступного дня після виходу учасника з товариства. Звісно, справедливою такою ситуацію назвати не можна – учасник, частка якого “працювала” активом товариства увесь цей час, залишиться без права отримання дивідендів за попередній строк у той час, як інші учасники, які залишилися у товаристві, розподілять прибуток між собою.

Таким чином, вважаємо, що задля захисту майнових прав учасників, які виходять з ТОВ/ТДВ, необхідно викласти ч. 1 ст. 27 Закону України “Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю” у наступній редакції “Виплата дивідендів здійснюється за рахунок чистого прибутку товариства учасникам та особам, які були учасниками товариства, за умови прийняття загальними зборами товариства рішення про виплату дивідендів, пропорційно до розміру їхніх часток”.

Дещо інакше законодавець підійшов до порядку виплати дивідендів в АТ. Абзацами 4, 5 пункту 3.3 Постанови Пленуму Вищого господарського суду

України №4 від 25.02.2016 р. передбачено, що згідно з ч. 4 ст. 30 Закону України "Про акціонерні товариства" для кожної виплати дивідендів наглядова рада АТ встановлює дату складення переліку осіб, які мають право на отримання дивідендів, порядок та строк їх виплати. Право на виплату дивідендів виникає у акціонера тільки у разі перебування його у переліку осіб, які мають право на отримання дивідендів [10].

Слід звернути увагу на те, що абз. 6 пункту 3.5 скасованих рекомендацій Президії Вищого господарського суду України від 28.12.2007 р. № 04-5/14 встановлено, що момент обчислення вартості майна та розміру частини прибутку товариства, належних до виплати учаснику, який виходить – це дата волевиявлення учасника вийти з товариства, тобто дата подання учасником заяви про вихід з товариства [19].

Дуже послідовним і загалом вдалим вдається підхід до моменту обчислення розміру дивідендів у випадку виходу учасника з товариства, встановлений у Законі Республіки Білорусь “Про господарські товариства”.

Так, відповідно до ст. 103 зазначеного Закону дійсна вартість частки учасника, який виходить (виключається), у статутному фонді товариства з обмеженою відповідальністю визначається, якщо інше не встановлено Президентом Республіки Білорусь, з бухгалтерського балансу (книга обліку доходів і витрат), що складається на момент його вибуття, а належна йому частина прибутку – на момент розрахунку. Моментом розрахунку з учасником, який виходить (виключається) з товариства з обмеженою відповідальністю, є дата виплати цьому учаснику дійсної вартості частки в статутному фонді цього товариства або видачі йому майна в натурі, визначена рішенням загальних зборів учасників товариства з обмеженою відповідальністю [16].

Така конструкція відповідає реаліям сьогодення, оскільки у ній закладено цілком справедлива ідея: учаснику, який виходить, нараховується розмір дивідендів доти, доки внесена ним частка «працює» і є активом товариства. Наслідком цього є ще більш повна правова захищеність учасника, що виходить з господарського товариства.

Цікавим є й те, що невикплата дивідендів у строки, визначені законом або установчими документами юридичної особи, є порушенням грошового зобов'язання, у зв'язку з яким настають правові наслідки, передбачені ч. 2 ст. 625 ЦК України [10]: у випадку прострочення товариством виплати дивідендів, учасник, права якого порушені такою невикплатою, має право на стягнення суми боргу з урахуванням індексу інфляції за весь час прострочення, а також трьох процентів річних від простроченої суми [9].

Відтак, відповідно до п. 4.21 Постанови Пленуму Вищого господарського суду України №4 від 25.02.2016 р. наслідки прострочення виконання грошового зобов'язання, встановлені ч. 2 ст. 625 ЦК України, розповсюджуються і на виплату частині вартості майна учаснику, який вийшов з товариства [10].

Належну увагу слід приділити також наявним способам захисту порушеного права учасника на отримання майна або частки вартості майна товариства з обмеженою відповідальністю.

Абзацом 2 пункту 1.2 Постанови Пленуму Вищого господарського суду України №4 від 25.02.2016 р. № 4 визначено судовий порядок захисту цього права: учасник, який вибув зі складу юридичної особи, може бути стороною корпоративного спору, зокрема, щодо визначення та стягнення належної йому до сплати вартості частки майна юридичної особи [10]. Як бачимо, судова практика містить доволі зрозумілі і логічні висновки стосовно юрисдикції таких спорів – суд захищає майнове корпоративне право особи, яка набула його у зв'язку з попереднім існуванням корпоративного зв'язку між нею і товариством.

Утім, слід зазначити також, що Кодекс торгових товариств Польщі у ст.199 передбачає інститут анулювання часток учасника товариства з обмеженою відповідальністю. А. В. Смітюх пропонує запровадити інститут анулювання часток учасників господарських товариств і в українському законодавстві, [7, с. 173] аргументуючи цю пропозицію, серед іншого, правовою захищеністю і спрощеністю процедури отримання учасником компенсації вартості його частки.

Так, А. В. Смітюхом запропонований «легкий», безспірний шлях стягнення компенсації з товариства, виходячи з балансової вартості чистих активів товариства, визначеної на підставі останнього «звітнього» балансу, що передуює даті анулювання частки/виходу (для цього ТОВ повинно надавати звітні – квартальні та річні баланси державним реєстраторам), на підставі виданого державним реєстратором колишньому учаснику виконавчого документу на зазначену суму – це може бути, зокрема, виконавчий напис державного реєстратора на виписці з реєстру про анулювання відповідної частки [7, с. 172].

Утім, враховуючи практику зловживання складенням виконавчих написів нотаріусами і можливість уникнення перекладання нехарактерних для державних реєстраторів додаткових повноважень, вважаємо, що слід залишити можливість стягнення компенсації й у судовому порядку.

Так, у зв'язку з прийняттям Верховною Радою України змін до Господарського процесуального кодексу України 03.10.2017 р., впроваджено можливість стягнення безспірних сум у порядку наказного провадження [27].

За умови внесення відповідних змін до Господарського процесуального кодексу України можливо отримати цілком оптимізований варіант стягнення з господарського товариства компенсації учасником, частка якого анульована. На підставі виданого державним реєстратором витягом з квартального та/або річного балансу (попередньо ним посвідченого) учасник звертається до господарського суду із заявою при видачу судового наказу на суму, що зазначена у виданому державним реєстратором витягу (сума стягнення, щодо якої відсутній спір).

Варто зазначити, що анулювання як правовий механізм виведення частки учасника зі статутного (складеного) капіталу корпоративного підприємства, закріплення і використання якого пропонується А. В. Смітюхом, фактично відповідає поняттю “анулювання” у розумінні механізму анулювання акцій, передбаченого ст. 17 Закону України “Про акціонерне товариство”.

Так, відповідно до зазначеної норми акціонерне товариство в порядку, встановленому Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, має право анулювати викуплені ним акції та зменшити статутний капітал. Порядок зазначеного виду анулювання акції регламентований Порядком збільшення (зменшення) статутного капіталу публічного або приватного акціонерного товариства, затвердженим відповідним рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 14.05.2013 р. № 822 [28].

Відтак, анулювання акцій без зміни номінальної вартості решти акцій є по своїй суті добровільним анулюванням частки, передбаченим ч. 1, 4 ст. 199 Кодексу торгових товариств Польщі: попередній викуп товариством частки учасника із прийняттям відповідного рішення загальними зборами про анулювання частки останнього, внаслідок якого зменшується розмір статутного капіталу акціонерного товариства.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження слід наголосити на тому, що існуючі «білі плями» у правовому регулюванні процедури припинення корпоративних відносин і, зокрема, отримання учасником частини вартості майна корпоративного підприємства є такими, що на практиці ускладнюють захист майнових прав саме учасників. Законодавчо визначені механізми не дають жодних гарантій учаснику, який має намір вийти з товариства, ані щодо отримання вартості частини майна товариства, ані щодо дійсного розрахунку розміру компенсації вартості частки. Процес розрахунків з колишніми учасниками господарських товариств досить часто супроводжується намаганням однієї зі сторін зберегти те чи інше майно, занизити або, навпаки, завищити його вартість.

Повністю не усуває існуючі прогалини і новоприйнятий Верховною Радою України Закон “Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю” – законодавцем не передбачене ані право учасника, якого виключили, на отримання вартості майна товариства, пропорційно його частці у статутному капіталі, ані право на отримання частини прибутку товариства. Непослідовною є й умова щодо виплати дивідендів – на момент прийняття відповідного рішення загальними зборами особа має бути учасником товариства. Через все це цілком законні інтереси учасника не втілюються у права, що дозволить зловживати правами іншим учасникам товариства відносно учасника, який виходить з нього.

Вважаємо, що задля оптимізації процедури припинення корпоративних підприємства і підтримання балансу інтересів між учасником і корпоративним підприємством, українському законодавцю слід почати з поступових, реформаторських кроків зміни підходів до зазначених інститутів.

Задля уникнення спорів, що виникають між учасниками і господарськими товариствами, пропонуємо в Законі України “Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю” закріпити:

- 1) право учасника, якого виключено з товариства, на отримання вартості майна товариства пропорційно його частці у статутному капіталі;
- 2) право учасника, якого виключено з товариства, на отримання частини прибутку товариства.

Перспективним бачиться визначення моменту здійснення розрахунку розміру дивідендів, що підлягає виплаті учаснику, який вийшов з товариства, датою виплати цьому учаснику дійсної вартості частки в статутному (складеному) капіталі цього товариства або видачі йому майна в натурі.

Така конструкція відповідає реаліям сьогодення, оскільки у ній закладено цілком справедлива ідея: учаснику, який виходить, нараховується розмір дивідендів доти, доки внесена ним частка «працює» і є активом товариства. Наслідком цього є ще більш повна правова захищеність учасника, що виходить з господарського товариства.

З метою захисту майнових прав учасників, які виходять з ТОВ/ТДВ, необхідно викласти ч. 1 ст. 27 Закону України “Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю” у наступній редакції “Виплата дивідендів здійснюється за рахунок чистого прибутку товариства учасникам та особам, які були учасниками товариства, за умови прийняття загальними зборами товариства рішення про виплату дивідендів, пропорційно до розміру їхніх часток”.

Підтримуємо позицію А. В. Смітюха А. В. творчого запровадження до українського законодавства інституту анулювання частки корпоративного підприємства, а також вважаємо, що у зв’язку з прийняттям Верховною Радою України змін до Господарського процесуального кодексу України 03.10.2017 р., існує реальна можливість стягнення сум компенсації учаснику вартості його частки у наказному провадженні.

Правова конструкція товариства з обмеженою відповідальністю повинна бути достатньо гнучкою, щоб її можна було пристосовувати до потреб широкого спектру підприємств, які суттєво відрізняються одне від одного такими параметрами, як кількість учасників, обсяг активів, види діяльності,

кількість працюючих тощо. В той же час в основу закону мають бути закладені доступні та надійні механізми захисту прав та інтересів учасників, швидкого та справедливого вирішення внутрішніх конфліктів, які можуть загрожувати життєздатності бізнесу [26].

Зазначені вище нововведення допоможуть досягненню основної мети права – «чистоті» та врегульованості відносин між суб'єктами, у даному випадку між учасником і товариством з обмеженою відповідальністю, між якими припиняється корпоративний зв'язок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Проект Закону України “Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю” № 4666 від 13.05.2016 р. (в ред. від 10.01.2018 р.) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=59093&pf35401=443861> (дата звернення – 06.02.2018 р.). – Назва з екрана.
2. Калаур І. Р. Види майнових корпоративних прав та правові механізми їх здійснення [Електронний ресурс] / І. Р. Калаур // Університетські наукові записки. – Електронні дані. – [Хмельницький державний університет економіки та права, 2011]. – №1 (36). – Режим доступу: [http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/18974/1/Види майнових корпоративних прав та правові механізми їх здійснення.pdf](http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/18974/1/Види_майнових_корпоративних_прав_та_правові_механізми_їх_здійснення.pdf) (дата звернення 06.02.2018 р.). – Назва з екрана.
3. Кібенко О. Р. Європейське корпоративне право на етапі фундаментальної реформи. Перспективи використання Європейського законодавчого досвіду у правовому полі України [Текст] / О. Р. Кібенко. — Х. : Страйд, 2005. (Серія: “Юридичний радник”).
4. Кравчук В. М. Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д. ю. н. : спец. 12.00.03 "Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право" / В. М. Кравчук. – Харків, 2010. – 37 с.
5. Кравчук В. М. Вихід з господарського товариства [Електронний ресурс] / В. М. Кравчук. – Електронні дані. – [Корпоративне право, 2010]. – № 2 (50). – Режим доступу: <http://yurradnik.com.ua/stati/d0-b2-d0-b8-d1-85-d1-96-d0-b4-d0-b7-d0-b3-d0-be-d1-81-d0-bf-d0-be-d0-b4-d0-b0-d1-80-d1-81-d1-8c-d0-ba-d0-be-d0-b3-d0-be-d1-82-d0-be-d0-b2-d0-b0-d1-80-d0-b8-d1-81-d1-82-d0-b2-d0-b0/> (дата звернення – 06.02.2018 р.). – Назва з екрана.
6. Смитюх А. В. Остаточные корпоративные права в обществе с ограниченной ответственностью [Електронний ресурс] / А. В. Смитюх // Вестник Полоцкого государственного университета. – Електронні дані. –

[Полоцкий государственный университет, 2017]. – №14. – Режим доступу: https://mail.google.com/mail/u/0/?ui=2&ik=320e448c4e&view=att&th=16145ba90d5f53ba&attid=0.1&disp=safe&realattid=6b0157d208d8e516_0.1&zw (дата звернення 06.02.2018 р.). – Назва з екрана.

7. Смітюх А. В. Товариство з обмеженою відповідальністю: порівняльно-правове дослідження права виходу учасника з товариства за законодавством України та добровільного або спеціального анулювання частки учасника за законодавством Польщі [Електронний ресурс] / А. В. Смітюх // Ukraina po Rewolucji Godności. Prawa człowieka – tożsamość narodowa. – Електронні дані. – [Uniwersytet Łódzki, Bookmarked Publishing & Editing, Łódź-Olsztyn, 2017]. – Режим доступу: https://mail.google.com/mail/u/0/?ui=2&ik=320e448c4e&view=att&th=1611d3ccea74ee72&attid=0.1&disp=safe&realattid=f_jcq0oj1d0&zw (дата звернення 06.02.2018 р.). – Назва з екрана.

8. Господарський кодекс України, ВРУ, від 16.01.2003 № 436-IV, (поточна редакція від 06.01.2018) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>. – Назва з екрана.

9. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – с. 356.

10. Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин: Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 25.02.2016 р. № 4 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0004600-16> (дата звернення – 06.02.2018 р.). – Назва з екрана.

11. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 р. № 576-XII. Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 49. – с. 682.

12. Проект Закону України “Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю” № 4666 від 13.05.2016 р. (в ред. від 13.05.2016 р.) [Електронний ресурс] – Режим доступу:

<http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=59093&pf35401=3874>
37 (дата звернення – 06.02.2018 р.). – Назва з екрана.

13. Висновок Науково-експертного управління до проекту Закону України “Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю” № 4666 від 13.05.2016 р. (в ред. від 01.06.2016 р.) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=59093&pf35401=3899>
56 (дата звернення – 06.02.2018 р.). – Назва з екрана.

14. Зауваження головного юридичного управління до проекту Закону України “Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю” № 4666 від 13.05.2016 р. (в ред. від 09.01.2018 р.) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=59093&pf35401=4437>
20 (дата звернення – 06.02.2018 р.). – Назва з екрана.

15. Закон Республіки Молдова “Об обществах с ограниченной ответственностью” от 14.06.2007 г. № 135 (в ред. от 24.11.2017 г.) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=2&id=324892> (дата звернення – 06.02.2018 р.). – Назва з екрана.

16. Закон Республіки Беларусь “О хозяйственных обществах” от 09.12.1992 г. № 2020-ХІІ (в ред. от 25.07.2015 г.) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.pravo.by/document/?guid=3871&p0=V19202020> (дата звернення – 06.02.2018 р.). – Назва з екрана.

17. Лист Державного комітету з питань регуляторної політики та підприємництва від 22.09.2003 р. за №5008 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/DP997.html (дата звернення – 06.02.2018 р.). – Назва з екрана.

18. Лист Державного комітету з питань регуляторної політики та підприємництва від 14.07.2004 р. № 4783 [Електронний ресурс] – Режим доступу:

http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/vWWWGroupParam1/_lawextua_old!OpenDocument&classcode=050.010.&start=1771&SearchMax=1000&vv=1 (дата звернення – 06.02.2018 р.). – Назва з екрана.

19. Про практику застосування законодавства у розгляді справ, що виникають з корпоративних правовідносин: рекомендації Президії Вищого господарського суду України від 28.12.2007 р. № 04-5/14 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v5_14600-07 (дата звернення – 06.02.2018 р.). – Назва з екрана.

20. Про практику розгляду судами корпоративних спорів: постанова Пленуму Верховного Суду України від 24.10.2008 р. № 13 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-08> – 06.02.2018 р.). – Назва з екрана.

21. Закон Республики Армения “Об обществах с ограниченной ответственностью” от 24.10.2001 г. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=1298&lang=rus> (дата звернення – 06.02.2018 р.). – Назва з екрана.

22. Постанова Верховного Суду України від 17.09.2014 р. у справі № 6-31цс14 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41019648> (дата звернення – 06.02.2018 р.). – Назва з екрана.

23. Постанова Вищого господарського суду України від 21.03.2017 р. у справі № 924/1807/15 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/65508532> (дата звернення – 06.02.2018 р.). – Назва з екрана.

24. Василенко Т. А. Судові спори, пов’язані з виходом учасника з господарського товариства [Електронний ресурс] / Т. А. Василенко // Судова влада України. – Електронні дані. – [Господарський суд Луганської області, 2015]. – Режим доступу: <https://lg.arbitr.gov.ua/sud5014/4673456/228312/> (дата звернення 06.02.2018 р.). – Назва з екрана.

25. Постанова Вищого господарського суду України від 21.05.2009 р. у справі № 12/191пн [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/5719667> (дата звернення – 06.02.2018 р.). – Назва з екрана.

26. Пояснювальна записка до проекту Закону України “Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю” № 4666 від 13.05.2016 р. (в ред. від 13.05.2016 р.) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=59093&pf35401=387857> (дата звернення – 06.02.2018 р.). – Назва з екрана.

27. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 03.10.2017 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2147-19> (дата звернення – 06.02.2018 р.). – Назва з екрана.

28. Порядок збільшення (зменшення) статутного капіталу публічного або приватного акціонерного товариства: рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 14.05.2013 р. № 822 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0858-13> (дата звернення – 06.02.2018 р.). – Назва з екрана.